

РИЮЧІ ОСИ (HYMENOPTERA: SPHECIDAE, CRABRONIDAE) НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «БІЛОБЕРЕЖЖЯ СВЯТОСЛАВА»

Наведено попередній список представників родин Sphecidae, Crabronidae Національного природного парку «Білобережжя Святослава». Представлено результати досліджень щодо біотопічної приуроченості та трофічних зв'язків представників родин та оцінка їх созологічного статусу.

Ключові слова: родина Sphecidae, Crabronidae, перетинчастокрилі, видовий склад, біотопічна приуроченість, трофічні зв'язки, созологічний аналіз.

Приведен предварительный список представителей семейств Sphecidae, Crabronidae Национального природного парка «Белобережье Святослава». Представлены результаты исследований биотопической приуроченности и трофических связей представителей семейств и оценка их созологического статуса.

Ключевые слова: семейство Sphecidae, Crabronidae, перепончатокрылые, видовой состав, биотопическая приуроченность, трофические связи, созологический анализ.

A preliminary list of the Sphecidae, Crabronidae families representatives of the National Natur Park «Biloberezhia Sviatoslava» is given. Biotopical and trophic relations of the families study results, sozology status evaluation are presented.

Key words: family Sphecidae, Crabronidae, Hymenoptera, species list, biotopical confinement, trophic relations, sozology analysis.

Вступ. З моменту організації у 2011 році на території Кінбурнського півострова в межах Миколаївської області Національного природного парку «Білобережжя Святослава» фахівцями наукового відділу парку розпочато планомірне вивчення біорізноманіття території та інвентаризація флори і фауни. До складу парку, окрім Кінбурнської коси, включено ділянку «озеро Солонець-Тузли», розташованої на правобережжі Дніпровсько-Бузького лиману. Загальна площа парку становить 35223,15 га [4; 9].

Однією з найменш вивчених груп тварин національного парку є комахи. Серед них риючі осі є значною і важливою групою перетинчастокрилих в усіх біотопах степової зони України. Більшість представників є важливими з наукової та господарської точки зору як корисні ентомофаги та запилювачі дикорослих рослин.

Аналіз досліджень і публікацій. Цілеспрямоване вивчення риючих ос на території Кінбурнського півострова в межах Миколаївської області не проводилось. Існують загальні відомості про розповсюдження представників групи на всій території України та публікація присвячена вивченню риючих ос на території сусідньої Херсонської області в межах Івано-Рибальчанської дільниці Чорноморського біосферного заповідника [1; 10; 12]. Аналіз Літопису природи Регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса» та матеріалів

Червоної книги України свідчить про наявність на території національного парку двох видів риючих ос, що занесені до списків ЧКУ [5; 6; 7; 8; 11].

Завдання дослідження. У цьому дослідженні нами були поставлені такі завдання:

1. Вивчення видового складу родин Sphecidae, Crabronidae Національного природного парку «Білобережжя Святослава».

2. Вивчення біотопічної приуроченості та трофічних зв'язків представників родин.

3. Проведення созологічного аналізу риючих ос території парку.

Матеріали та методи дослідження. Вивчення фауни та екології представників родин Sphecidae, Crabronidae проводилося впродовж вегетаційного сезону 2013 року на території НПП «Білобережжя Святослава», а також на прилеглих до нього територіях як на Кінбурнському півострові в межах Миколаївської області, так і на правобережжі Дніпровсько-Бузького лиману в районі озера «Солонець-Тузли» та околицях міста Очаків.

З метою вивчення характеру розповсюдження риючих ос на території парку дослідження проводилися в різних, найбільш типових біотопах Кінбурнської коси: піщані степи, водно-болотні угіддя, листяні гайки, надморські піски, штучні соснові насадження [2; 3]. Ідентифікація представників родин Sphecidae, Crabro-

пidae проводилася за визначником Пулавського В. В. [10]. Назви видів наведено згідно з Інтернет-каталогом Sphecidae sensu lato (Pulawski, 2009) [13].

Результати дослідження та їх обговорення. За період вегетаційного сезону 2013 року на території Кінбурнського півострову в межах НПП «Білобережжя Святослава», Рибаківського науково-дослідного та природоохоронного відділення НПП та передмісті Очакова на правобережжі Дніпровсько-Бузького лиману зареєстровано 17 видів родин Sphecidae, Crabronidae. Нижче наведено список видів, їх розповсюдження на території Парку, орієнтовна чисельність та деякі особливості екології.

Із 17 зареєстрованих на території НПП «Білобережжя Святослава» видів риючих ос до Червоної книги України занесені 3 види.

Родина Sphecidae риючі оси-сфециди

Ammophila heydeni (Dahlbom, 1845) – зареєстрована на Кінбурнському півострові в піщаних степових біотопах. Гнізда будують у ґрунті. Личинки – ектопаразити різних видів метеликів на стадії гусені. Імаго харчуються нектаром різних дикорослих рослин. На території Парку зареєстровані на головатні руському (*Echinops ritro* L.) та миколайчиках приморських (*Eryngium maritimum* L.).

Ammophila sabulosa (Linnaeus, 1758) – відмічена в кількості декількох особин на території прилеглої до озера Солонець-Тузли Рибаківського науково-дослідного природоохоронного відділення НПП на правобережжі Дніпровсько-Бузького лиману. Гнізда будують у ґрунті. Личинки паразитують на гусені метеликів. Імаго реєструвалось на головатні руському (*Echinops ritro* L.).

Sceliphron destillatorium (Illiger, 1807) – вид є звичайним для території Національного природного парку. Зустрічається на території прилеглої до озера Солонець-Тузли на правобережжі Дніпровсько-Бузького лиману, в передмісті Очакова та на території населених пунктів Кінбурнського півострова. Будує гнізда з глини в будівлях населених пунктів. Личинки живляться павуками різних видів.

Sphex funerarius (Gussakovskij, 1934) – вид включено до Червоної книги України. Природоохоронний статус – неоцінений. Не є рідкісним для території Кінбурнського півострова. Зустрічається на не порушених господарською діяльністю людини ділянках піщаного степу та на узбережжі Чорного моря. Не зафіксований на території прилеглої до озера Солонець-Тузли та в передмісті Очакова. Гнізда будують у ґрунті. Личинки – паразити різних видів саранових. Імаго харчуються нектаром різних дикорослих рослин. На території Парку зареєстровані на головатні руському (*Echinops ritro* L.) та миколайчиках приморських (*Eryngium maritimum* L.).

Родина Crabronidae риючі оси-краброніди

Bembix bidentata (Vander Linden, 1829) – фіксувався в багатьох піщаних біотопах Кінбурнського півострова. Не уникає штучних насаджень сосни. Гнізда будують у ґрунті. Личинки харчуються різними видами двокрилих.

Імаго харчуються нектаром різних дикорослих рослин. На території Парку вид зареєстровано на миколайчиках приморських (*Eryngium maritimum* L.).

Bembix oculata (Panzer, 1801) – як і попередній вид, віддає перевагу піщаним біотопам. Не уникає штучних насаджень сосни. Зареєстровано на території Кінбурнського півострова. Личинки харчуються різними видами двокрилих. Імаго харчуються нектаром різних дикорослих рослин. На території Парку вид зареєстровано на миколайчиках приморських (*Eryngium maritimum* L.).

Bembix rostrata (Linnaeus, 1758) – вид відмічено в кількості декількох особин на території, прилеглої до озера Солонець-Тузли на правобережжі Дніпровсько-Бузького лиману. Гнізда будують у ґрунті. Личинки харчуються різними видами двокрилих. Імаго харчуються нектаром різних дикорослих рослин.

Stizus bipunctatus (F. Smith, 1856) – вид включено до Червоної книги України. Природоохоронний статус – рідкісний. За весь період спостережень зафіксовано лише одну особину на морському узбережжі на території Кінбурнського півострова. Гнізда будують у ґрунті. Личинки – паразити різних видів саранових. Імаго харчуються нектаром різних дикорослих рослин. На території Парку вид зареєстровано на миколайчиках приморських (*Eryngium maritimum* L.).

Larra anathema (Rossi, 1790) – вид включено до Червоної книги України. Природоохоронний статус – неоцінений. Вид є рідкісним для території національного парку. Реєструються лише поодинокі особини. Зустрічається як на території Кінбурнського півострова, так і на правобережжі Дніпровсько-Бузького лиману. Характерними біотопами мешкання є вологі луки, береги водойм та солончаки. Личинки паразитують на вовчках (капустянках) (*Gryllotalpa* spp.).

Lestica alata (Panzer, 1797) – вид зареєстровано в кількості декількох особин на території Кінбурнської коси. Гнізда будує в ґрунті. Личинки паразитують на різних видах метеликів. Імаго фіксувалось на головатні руському (*Echinops ritro* L.) та миколайчиках приморських (*Eryngium maritimum* L.).

Liris niger (Fabricius, 1775) – вид відмічено в кількості декількох особин на території прилеглої до озера Солонець-Тузли на правобережжі Дніпровсько-Бузького лиману. Гнізда будує в ґрунті. Личинки паразитують на личинках цвіркунів. Імаго зафіксовано на лесових схилах.

Tachysphex panzeri (Vander Linden, 1829) – вид зареєстровано на території Кінбурнської коси. Гнізда будує в ґрунті. Личинки – паразити різних видів саранових. Імаго харчуються нектаром різних дикорослих рослин. На території Парку вид зареєстровано на миколайчиках приморських (*Eryngium maritimum* L.).

Trypoxylon clavicerum (Lepelletier de Saint Fargeau et Audinet-Serville, 1828) – вид відмічено в кількості декількох особин на території Кінбурнської коси в степу та листяних гайках. Гнізда будує в деревині та глинистих схилах. Личинки харчуються різними видами павуків.

Cerceris albofasciata (Rossi, 1790) – вид зареєстровано в кількості декількох особин на території Кінбурнської

коси. Гнізда будує в ґрунті. Личинки паразитують на різних видах листоїдів. Імаго фіксувалося на миколайчиках приморських (*Eryngium maritimum* L.) та жабриці звивистої (*Seseli tortuosum* L.).

Cerceris arenaria (Linnaeus, 1758) – зафіксовано одну особину цього виду на території Кінбурнської коси. Гнізда будує в ґрунті. Імаго харчуються нектаром різних дикорослих рослин. На території Парку вид зареєстровано на миколайчиках приморських (*Eryngium maritimum* L.).

Cerceris sabulosa (Panzer, 1799) – вид зустрічається на всій території НПП, як на території Кінбурнської коси, так і на території, прилеглої до озера Солонець-Тузли, та передмісті Очакова. Гнізда будує у ґрунті. Личинки паразитують на різних видах бджолиних. Імаго харчуються нектаром різних дикорослих рослин. На території Парку зареєстровані на головатні руському (*Echinops ritro* L.), миколайчиках приморських (*Eryngium maritimum* L.) та жабриці звивистої (*Seseli tortuosum* L.).

Philanthus triangulum (Fabricius, 1775) – вид є звичайним для території НПП. Масово зустрічається як на території Кінбурнської коси, так і на території, прилеглої до озера Солонець-Тузли, та передмісті Очакова. Гнізда будує в ґрунті. Личинки – ектопаразити медоносною бджолою (*Apis mellifera* L.). Імаго харчуються нектаром різних дикорослих рослин. На території Парку зареєстровані на головатні руському (*Echinops*

ritro L.), миколайчиках приморських (*Eryngium maritimum* L.) та жабриці звивистої (*Seseli tortuosum* L.). Характерними біотопами мешкання виду на території Парку є піщаний степ, узбережжя Чорного моря та Ягорлицької затоки, схили балок правобережжя Дніпровсько-Бузького лиману та території населених пунктів НПП.

Висновки. За період досліджень 2013 року на території НПП «Білобережжя Святослава» зареєстровано 17 видів родин Sphecidae, Crabronidae. Проведено дослідження щодо біотопічної приуроченості та трофічних зв'язків представників родин.

Із 17 видів риучих ос, зареєстрованих на території Парку, 3 види включено до Червоної книги України.

Аналіз видового складу риучих ос Національного природного парку «Білобережжя Святослава» характеру розповсюдження представників на території Кінбурнської коси, їх соціологічного статусу дозволяє розглядати територію НПП як важливу природоохоронну територію, яка повинна мати важливе значення в збереженні рідкісних представників ентомофауни та біорізноманіття регіону в цілому.

Потрібні подальші дослідження фауни риучих ос території Національного природного парку «Білобережжя Святослава» з метою вдосконалення інвентаризаційних списків та виявлення можливих червоно-книжних видів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горобчишин В. А. Рийні оси (Hymenoptera, Sphecidae) Івано-Рибальчанської дільниці Чорноморського заповідника та їхні деякі екологічні особливості / В. А. Горобчишин, Ю. В. Проценко // Вісник КНУ ім. Т. Г. Шевченка. – № 9. – 2004. – С. 39–40.
2. Довідник найцінніших природних територій Кінбурнського півострова в межах Миколаївської області / [під ред. Г. В. Коломієць, Я. І. Мовчан, Т. І. Котенко]. – К. : Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, 2008. – 96 с.
3. Кінбурн: перспективи збалансованого розвитку // Серія : Збереження біорізноманіття в Приморсько-степовому екокоридорі / [під ред. Г. В. Коломієць]. – К. : Громадська організація «Срібна чайка», 2008. – 48 с.
4. Козловський Ю. І. Історія створення та основні напрямки діяльності Національного природного парку «Білобережжя Святослава» / Ю. І. Козловський, А. Ю. Непєїн, Д. Д. Попов // Матеріали III Наукових читань пам'яті Сергія Тарашука. – Мигія : НПП «Бузький Гард», 2012. – 110 с. – С. 57–62.
5. Котенко А. Г. Лярра анафемська *Latra anathema* (Rossi, 1790) / А. Г. Котенко, О. С. Вобленко // Червона книга України. Тваринний світ. – Київ : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 242.
6. Котенко А. Г. Стиз двокрапковий *Stizus bipunctatus* (F. Smith, 1856) / А. Г. Котенко, О. С. Вобленко // Червона книга України. Тваринний світ. – Київ : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 243.
7. Котенко А. Г. Сфєкс рудуватий *Sphex funerarius* (Gussakovskij, 1934) / А. Г. Котенко, О. С. Вобленко, К. І. Шоренко // Червона книга України. Тваринний світ. – Київ : Глобалконсалтинг, 2009. – С. 241.
8. Літопис природи регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса». – 2011.
9. Мойсієнко І. І. Історія та проблеми створення НПП «Білобережжя Святослава» на Кінбурнській косі / Іван Іванович Мойсієнко // Збірник тез доповідей : IV Відкритий з'їзд фітобіологів Причорномор'я присвячений ювілею професора Михайла Федосійовича Бойка (Херсон, 19 січня 2012 р.). – Херсон : Айлант, 2012. – С. 94–95.
10. Пулавский В. В. Семейство Sphecidae / В. В. Пулавский // Определитель насекомых европейской части СССР / [под общей редакцией доктора биологических наук Г. С. Медведева]. – Том III. Перепончатокрылые. Первая часть. Вып. 119. – Ленинград : Наука, 1978. – 584 с. – С. 47–58.
11. Червона книга України. Тваринний світ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.redbook-ua.org/>.
12. Шоренко К. И. Новые данные о роющих осях (Hymenoptera: Ampulicidae, Sphecidae, Crabronidae) фауны Украины / К. И. Шоренко, С. В. Коновалов // Українська ентомофауністика, 2010. – № 1 (2). – С. 9–32.
13. Pulawski W. J. Catalog of Sphecidae sensu lato (= Apoidea excluding Apidae) [Електронний ресурс] / W. J. Pulawski. – 2009. – Режим доступу : http://research.calacademy.org/ent/catalog_sphecidae.

Рецензенти: Грабак Н. Х., д. с.-г. н., професор;
Патрушева Л. І., к. геогр. н., ст. викладач.

НЕСІН Андрій Юрійович – науковий співробітник наукового відділу Національного природного парку «Білобережжя Святослава», м. Очаків.

Коло наукових інтересів: ентомологія, заповідна справа.

ДЮМІН Антон Сергійович – магістрант факультету еколого-медичних наук ЧДУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв.

Коло наукових інтересів: ентомологія, заповідна справа.